

UPPSALA
UNIVERSITET

Straffmätning & påföljdsval I-II

Professor Magnus Ulväng
Uppsala universitet

Straffteorier/påföljdsideologier

Prevention – motverka återfall

- Avskräckning
 - Moralbildning
 - Behandling och vård
 - Exemplifierande straff
 - Inkapacitering
-
- Prognoser är mycket svåra att göra
 - Finns få belägg för att straff har någon effekt
 - Orättvist

Rättvis vedergällning – straff handlar om klander

- Proportionalitet mellan brott och straff
- Ekvivalens – Lika(rta)de brott, bör bestraffas lika(rtat)
- Likabehandling av brottslingar

Nivåindelningen

Skilj mellan *varför-frågor* och *hur-frågor*!

NIVÅ 1 **Kriminalisering**

Varför: Motverka skada, fara, kränkningar etc.

([almänprevention](#) genom avskräckning/moralbildning)

Hur: Skada på skyddsvärda intressen, skuld, effektivt etc.

NIVÅ 2 **Domsnivån** (utdömande av straff i enskilda fall)

Varför: Logisk konsekvens av kriminalisering ([vedergällning/hämnd](#))

Hur: [Proportionalitet](#) och [humanitet](#)

NIVÅ 3 **Verkställighet** (av utdömda påföljder)

Varför: Logisk konsekvens av att straff utdömts ([vedergällning/hämnd](#))

Hur? [Individualprevention](#) och [humanitet](#)

STRAFFMÄTNING

- 1. BESTÄM STRAFFSKALA FÖR VARJE ENSKILT BROTT**
- 2. KONSTRUERA STRAFFSKALA FÖR DEN SAMLADE BROTTSLIGHETEN**
 - BrB 26:2 och 25:6
- 3. BESTÄM STRAFFVÄRDE**
 - “Gärningens straffvärdhet” (BrB 29:1-3)
- 4. GÖR STRAFFMÄTNING**
 - “Gärningsmannens straffvärdighet” (BrB 29:4, 5 och 7)

PÅFÖLJDSVAL

5. **STRAFFVÄRDET PÅ BÖTESNIVÅ?**

- Om JA → Döm ut böter enligt straffvärdet!

6. **ÖVERLÄMNANDE TILL SÄRSKILD VÅRD?**

- Om JA → BrB kap. 31 (psykiskt sjuka) och kap. 32 (unga lagöverträdare)

7. **FÄNGELSE ELLER ICKE FRIHETSBERÖVANDE PÅFÖLJD?**

8. **OM ICKE FRIHETSBERÖVANDE PÅFÖLJD → VILLKORLIG DOM ELLER SKYDDSTILLSYN?**

Steg 1 - Bestäm straffskala

1. Utgå från straffskalan för varje enskilt brott

2. Kan straffskalan understigas vid behov?

T.ex.

1) BrB 23:5	- medverkan
2) BrB 29:3 st. 2	- förmildrande omständigheter
3) BrB 29:5 st. 2	- billighetsskäl
4) BrB 29:7 s.t. 1	- låg ålder
5) BrB 13:11, 14:11, 15:14	- frivilligt tillbakaträdande
6) BrB 2:2 st. 3	- krav på dubbel kriminalisering
7) BrB 2:6 st. 2	- påföljd utomlands för samma brott
8) BrB 34:2, 34:4 st. 2	- i enlighet med grunderna BrB 26:2
9) BrB 28:9, 34:6, 38:2 a	- i samband med undanröjande av skyddstillsyn
10) BrB 22:8	- straffrättsvillfarelse vid brott under krig

3. Kan straffmaximum överskridas?

BrB 26:3 straffmaximum + 4 år

Steg 2 - Konstruera gemensam straffskala

Minimum för den samlade brottsligheten =
minimum för det svåraste enskilda brottet

Maximum =

i) får inte överskrida sammanlagda maxima av de
enskilda brotten (**Additionsregeln**)

ii) får inte heller överskrida maximum för det
svåraste brottet + **tillägg enligt BrB 26:2**

(och undantagsvis återfallsförhöjning enligt
BrB 26:3) (**Begränsningsregeln**)

→ **Man väljer maximum som är lägst**

Steg 3 - Straffvärde (BrB 29:1-3)

Bedöm brottets/brottens straffvärde (BrB 29:1) (= funktionen av skada och skuld)

BrB 29:1

”Vid bedömningen av straffvärdet ska beaktas den **skada, kränkning eller fara** som gärningen inneburit, vad den tilltalade **insett eller borde ha insett** om detta samt de **avsikter eller motiv** som han eller hon haft. Det ska särskilt beaktas om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person.

Skada

- Graden av fara, risk, kränkning etc.

Skuld

- Uppsåt eller oaktsamhet
- Avsikt, insikt, motiv etc.
- Medveten eller omedveten oaktsamhet

Brottsexterna försvårande och förmildrande omständigheter

Brotts*interna* omständigheter

- Omständigheter som påverkar placering i svårhetsgrad och rubricering
- Framgår t.ex. av exemplifieringar i lagtexten (se ssk. gradindelade brott)
- Dessa bedöms först! (Därefter BrB 29:2-3)

Brotts*externa* omständigheter

- Omständigheter som generellt påverkar straffvärdet
- BrB 29:2 – **Försvårande** omständigheter
- BrB 29:3 – **Förmildrande** omständigheter

* Det finns stor överlappning mellan dessa!

* Därför skall man inte dubbelbeakta dessa omständigheter (både rubricering och BrB 29:2-3)

Straffvärdebedömningar - exempel

Exempel 1

- (a) X stjälar 2 500 kr ur kaffelådan på sin arbetsplats.
- (b) X begår inbrott i en villa och stjälar egendom värd 25 000 kr (t.ex. en dator).
- (c) X stjälar en splitterny Mercedes värd 250 000 kr

Vad avgör om a-c är "mer eller mindre" straffvärt?

- Värdet på det stulna?
- Finns försäkring?
- Andra brott som ingår i stölden (inbrottet etc.)?

Exempel 2

- (a) X ger Y ett knytnävsslag i ansiktet
- (b) X ger Y tre knytnävsslag i ansiktet
- (c) X slår Y med ett järnrör på armen
- (d) X ger Y 10 örfilar; X och Y är gifta, och misshandeln äger rum i hemmet

Omständigheter

- Skadan (smärtan, kroppsskadan etc.)?
- Antalet slag?
- Kränkningen har skett i hemmet?
- Användningen av tillhygge?

Straffvärdebedömning - vissa kriterier

1. **Brottsinterna omständigheter** styr bedömningarna
 - Framgår av rekvisiten för respektive brottstyp
 - Man börjar i botten och går därför uppåt
2. Endast skillnader som uttrycker **skillnad i kvalitet** är av betydelse
 - Jfr 250 000 kr med 25 kr eller 200 000 kr
3. Jämförelser görs främst **inom den egna brottstypen**
 - En stöld jämförs i första hand med andra stölder
4. Man bör alltid **behålla "luft"** i **straffskalorna** för att inte förlora möjligheten att rangordna

Steg 4 - Straffmätning

Korrigerera straffvärdet med hjälp av olika straffmätningsskäl

Relevanta faktorer:

- 1. Återfallsskärpning** (BrB 29:4)
- 2. Billighetsskäl** (BrB 29:5)
- 3. Ungdomsrabatt** (BrB 29:7)

ÅTERFALL

I. Relevanta faktorer

- Tidigare brottslighetens omfattning
- Tiden
- Likartad
- Allvarlig i båda fallen

II. Prioritetsordning då återfall skall beaktas

1. Vid valet av påföljd	(BrB 30:4 st. 2)
2. Vid förverkande av VMF	(BrB 34:4)
3. Vid straffmätningen	(BrB 29:4)

BILLIGHETSSKÄL (BrB 29:5)

1. Beakta den tilltalades **särskilda utsatthet** (p.1, 2)
2. Beakta att gärningsmannen vid domstillfället framstår som **mindre klandervärd** (p. 3, 4 och 5)
3. Undvika **sanktionskumulation** (p. 6 och 7)
4. **Ventil** (p. 8)

Ny reglering 2022 – BrB 29:5a

”Strafflindring pga. medverkan till utredning av brott”

Skall ha lämnat uppgifter av väsentlig betydelse

Egen brottslighet (st. 1) – skall alltid beaktas *i skälig utsträckning*

Annans brottslighet (st. 2) – kräver att det avser brott av viss svårhet

Grunder för BrB 29:7

- a.) Ungdomar har en **outvecklad ansvarsförmåga**
- b.) Ungdomar är **mer känsliga för sanktioner**
- c.) Det finns utrymme att visa ungdomar en **större tolerans**

Procentuellt avdrag beräknat utifrån ålder!

Reduktionens storlek

Schabloner som utvecklats i praxis

- Alla unga lagöverträdare (under 21 år) får som huvudregel rabatt (jfr dock st. 3)
- Beräknas utifrån GM ålder vid tidpunkten för brottet
- I princip en linjär kurva från 15-20 år

<u>Ålder</u>	<u>Straffvärde</u>	<u>Rabatt</u>
15 år	1/5 av brottets straffvärde	(75-80 procent)
16 år	1/4 av brottets straffvärde	(65-75 procent)
17 år	1/3 av brottets straffvärde	(55-65 procent)
18 år	1/2 av brottets straffvärde	(45-55 procent)
19 år	2/3 av brottets straffvärde	(30-40 procent)
20 år	3/4 av brottets straffvärde	(20-30 procent)

Undantag 18-20 åringar

- Stark kritik mot ungdomsreduktioner i allmänna debatten
- Statlig utredning om att slopa ungdomsrabatten, särskilt för myndiga lagöverträdare
- Ledde fram till ett begränsat **undantag för 18-20 åringar**:

Förutsättningar enligt BrB 29:7 st. 3 :

1. Kan avse vilket brott som helst, även osjälvständiga brott
2. Det är för brottet inte är föreskrivet ett lindrigare straff än fängelse i 1 år (dvs. allvarlig brottslighet), eller
3. Brottets konkreta straffvärde är fängelse i 1 år eller mer

= Ingen rabatt skall ges

PÅFÖLJDER

1. **Fängelse** (Livstid/Tidsbegränsat)

2. **Icke frihetsberövande påföljder**

- Villkorlig dom (eventuellt + tilläggssanktion)
- Skyddstillsyn (eventuellt + tilläggssanktion)

3. **Överlämnande till särskild vård**

- LVM eller RPV (BrB kap. 31)
- Ungdomsvård/ungdomstjänst (BrB kap. 32)

4. **Böter**

Steg 5

– Ligger straffmätningen på bötesnivå?

- Det finns ingen överlappning mellan böter och fängelse (BrB 1:5)
- Om straffmätningen stannat på böter:
→ **utdöm bötesstraff i enlighet med straffmätningen**

Steg 6

- Överlämnande till särskild vård?

- **BrB 31:2** LVM
 - missbrukare som redn undergår vård
 - Närmast obsolet
- **BrB 31:3** Rättspsykiatrisk vård
 - Allvarlig psykisk störning
- **BrB kap. 32** Särskild vård för unga
 - 32:1 Ungdomsvård
 - 32:2 Ungdomstjänst
 - 32:3a Ungdomsövervakning

Steg 7 - BrB 30:4 ("Pingpongmatch")

PRESUMTION MOT FÄNGELSE

- Huvudregel!
- Särskilt sträng presumtion för unga lagöverträdare (se BrB 30:5)!!

PRESUMTION KAN BRYTAS

- Högt straffvärde (12 månader)
- Art
- Återfall

ÅTERSTÄLLA PRESUMTIONEN?

- Billighetsskäl (BrB 29:5)
- Särskilda skäl mot fängelse

Illustration 1

Skäl mot fängelse

Skäl för fängelse

BrB 30:4 st. 1

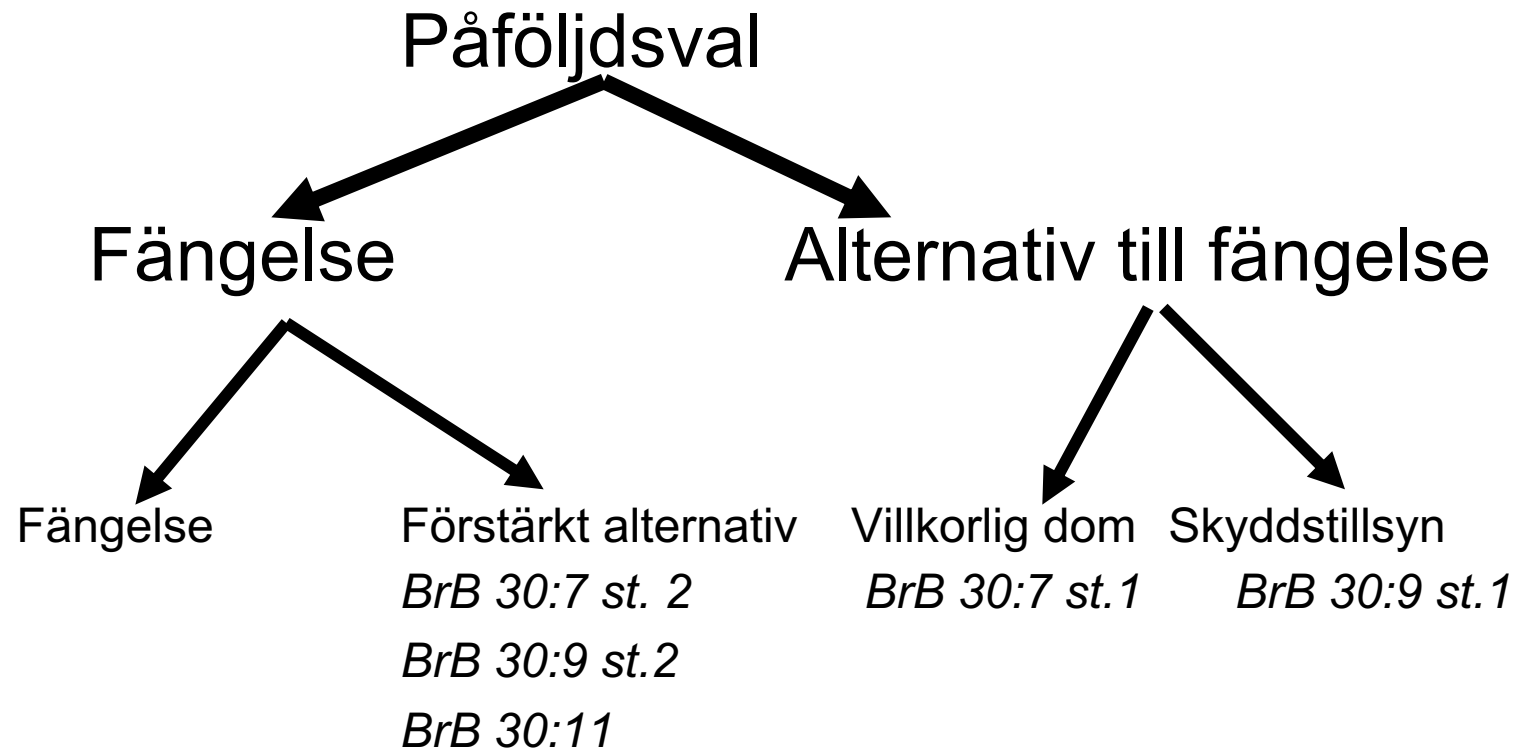
BrB 30:4 st. 2

BrB 30:7 st. 2, BrB 30:9 st. 2, 30:11

Illustration 2

BROTTLIGHETENS ART

✓ Oförklarat

- varför är allmänpreventiva skäl relevanta vid just "artbrott"

✓ Knappast påtagliga effekter

- Empiriska fakta talar ej för någon effekt
- Common sense talar ej för (kanske t.o.m. mot)

✓ Påtagliga orättvisor

- 1 månad = fängelse
- 11 mån = villkorlig dom

ÅTERFALL

- **Medför att skälen för fängelse blir starkare**
- **Styrkan hos skälen (för fängelse) beror på:**
 - Tiden mellan brotten
 - Brottslighetens allvar
 - Om brottsligheten är likartad
 - Omfattningen på brottsligheten

ÅTERSTÄLLANDE AV PRESUMTIONEN

1. BrB 30:4 st. 1

→ BrB 29:5 (Billighetsskälen)

2. Särskilda skäl mot fängelse

(a) BrB 30:9 st. 2 p. 1

- "Påtaglig förbättring av livssituationen"

(b) BrB 30:9 st. 2 p. 2

- "Den dömda undergår behandling"

FÖRENA VD/ST MED TILLÄGGSSANKTION

(c) Samhällstjänst

VD/Skyddstillsyn

- BrB 30:7 st. 2
- BrB 30:9 st. 4

(d) Kontraktsvård

Skyddstillsyn

- BrB 30:9 st. 2 p. 3

(e) Skyddstillsyn med 28:3-fängelse

Skyddstillsyn

- BrB 30:11

Steg 8

- Val mellan ("ren") villkorlig dom och skyddstillsyn

Villkorlig dom (BrB 30:7)

- Saknas skäl att befara återfall
- "Förstagångsförbrytare"
- Skall förenas med böter (BrB 30:8)

Skyddstillsyn (BrB 30:9)

- Finns anledning att tro att denna påföljd kan bidra till att avhålla den dömden från brottslighet
- "Återfallsförbrytare"
- Kan förenas med böter och/eller föreskrifter

BrB 30:5

FÖRSTÄRKT PRESUMTION MOT FÄNGELSE FÖR OMYNDIGA

15-17 år *synnerliga skäl*

- Straffvärde (art och återfall endast i undantagsfall)
- Döms i så fall till sluten ungdomsvård (BrB 32:5)

18-20 år "*vanliga*" regler

- Tidigare krävdes *särskilda skäl*
- Huvudregel: vanliga vuxenpåföljder (inklusive livstids fängelse)
- Straffvärde, art och återfall